

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः ॥

तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमप्रश्नप्रारम्भः। हरिः
ओम्। पा॒क॒य॒ज्ञं वा अ॒न्वाहि॑ताग्नेः प॒शव॑ उप॑ तिष्ठन्त॒ इडा॒
खलु॑ वै पा॒क॒य॒ज्ञः सैषान्तरा॑ प्रयाजानूयाजान् यज॑मानस्य
लो॒केऽव॑हिता॒ तामा॑हियमाणाम॒भि म॑न्त्रयेत् सु॒रूप॑वर्षवर्ण
एही॑ति प॒शवो॑ वा इडा॑ प॒शूने॒वोप॑ ह्वयते य॒ज्ञं वै दे॒वा अ॑दुहन्
य॒ज्ञोऽसु॑रा॒ अदु॑हत् तेऽसु॑रा य॒ज्ञदु॑ग्धाः परा॑ऽभवन् यो वै
य॒ज्ञस्य॑ दोहं॑ वि॒द्वान्॥१॥

यज॑तेऽप्यन्यं यज॑मानं दुहे सा मे स॒त्याऽऽशी॒रस्य॑
य॒ज्ञस्य॑ भूया॒दित्या॑हैष वै य॒ज्ञस्य॑ दोह॒स्तेनै॑वैनं दुहे प्र॒त्ता
वै गौर्दु॑हे प्र॒त्तेडा॒ यज॑मानाय दुह ए॒ते वा इडा॑यै स्तना॒
इडोप॑हृतेति वा॒युर्व॒त्सो य॒र्हि हो॑तेडामुप॒ह्वये॑त् त॒र्हि
यज॑मानो होता॒रमी॑क्षमाणो वा॒युं मन॑सा ध्यायेत्॥२॥

मा॒त्रे व॒त्समु॒पाव॑सृजति॒ सर्वे॑ण॒ वै य॒ज्ञेन॑ दे॒वाः सु॒वर्गं॑

लो॒कमा॑यन् पा॒कय॑ज्ञेन् म॒नुर॑श्राम्य॒त्सेडा॑ म॒नुमु॑पावर्तत
 ता॒न्दे॒वासुरा॑ व्य॒हय॑न्त प्र॒तीचीं॑ दे॒वाः परा॑चीम॒सुराः सा
 दे॒वानु॑पावर्तत प॒शवो॑ वै तद्दे॒वान॑वृणत प॒शवो॑ऽसुरा॒नज॑हुर्य
 का॒मये॑ताप॒शुः स्या॒दिति॑ परा॑चीं तस्येडा॒मुप॑ह्वयेताप॒शुरे॒व
 भ॑वति यं॥३॥

का॒मये॑त प॒शुमा॑न्त्स्या॒दिति॑ प्र॒तीचीं॑ तस्येडा॒मुप॑ह्वयेत
 प॒शुमा॑ने॒व भ॑वति ब्रह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति स त्वा इडा॒मुप॑ह्वयेत्
 य इडा॑मुप॒ह्वया॒त्मान॑मिडा॒यामु॑प॒ह्वये॑तेति सा नः प्रि॒या
 सुप्र॑तू॒र्तिर्म॒घोनी॒त्याहे॒डामे॒वोप॒ह्वया॒ऽऽत्मान॑मिडा॒यामु॑प॒ ह्वये॑ते
 व्य॑स्तमि॒व वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॒ यदि॒डां सा॒मि प्रा॑श्नन्ति॥४॥

सा॒मि मा॑र्जयन्त ए॒तत् प्रति॑ वा अ॒सुरा॑णां य॒ज्ञो व्य॑च्छिद्यत
 ब्रह्म॑णा दे॒वाः सम॑दधुर्बृह॒स्पति॑स्तनुतामिमं न इत्या॒ह ब्रह्म॑
 वै दे॒वानां॑ बृह॒स्पति॑र्ब्रह्म॒णैव॑ य॒ज्ञः सं॑दधाति विच्छि॒न्नं य॒ज्ञः
 समि॑मं द॒धात्व॑त्या॒ह सं॑तत्यै वि॒श्वे दे॒वा इ॒ह मा॑दयन्ता॒मित्या॑ह
 सं॑तत्यै॒व य॒ज्ञं दे॒वेभ्यो॑ऽनु॒ दि॒शति॑ यां वै॥५॥

य॒ज्ञे दक्षि॑णां ददाति॒ ताम॑स्य प॒शवो॑ऽनु॒ संक्रा॑मन्ति स ए॒ष
 ई॒जानो॑ऽप॒शुर्भा॑वु॒को य॑ज॒माने॑न॒ खलु॑ वै तत्का॒र्यमि॑त्या॒हुर्यथा॑

देव॒त्रा द॒त्तं कु॒र्वी॒तात्मन् प॒शून् र॒मये॒तेति॒ ब्र॒ध्न पि॒न्व॒स्वेत्या॑ह
य॒ज्ञो वै ब्र॒ध्नो य॒ज्ञमे॒व तन्म॑ह॒यत्य॑थो देव॒त्रैव द॒त्तं कु॑रुत
आ॒त्मन् प॒शून् र॑मयते द॒दतो॑ मे॒ मा क्षा॒यीत्या॑हाक्षि॒तिमे॒वोपै॑ति
कुर्व॒तो मे॒ मोप॑ दस॒दित्या॑ह भू॒मान॑मे॒वोपै॑ति॥६॥

विद्वान्याये च प्राश्नन्ति यां वै म॒ एका॒न्नवि॑ंशतिश्च॥१॥ [१]

स॒ऽश्र॒वा ह सौ॒वर्च॒न॒सस्तु॑मि॒ञ्ज॒मौपो॑दितिमुवाच
यत्स॒त्रिणा॒॑ होता॑ऽभूः का॒मिडा॒मुपा॑ह॒था इति॒ तामुपा॑ह॒ इति॒
होवाच॒ या प्रा॒णेन॑ दे॒वान् दा॑धार॒ व्याने॑न॒ मनु॑ष्या॒नपा॑नेन॒
पि॒तृनि॑तिं छि॒नन्ति॒ सा न छि॑न॒ती (३) इति॒ छि॑न॒तीति॒
होवाच॒ शरी॑रं॒ वा अ॑स्यै॒ तदुपा॑ह॒था इति॒ होवाच॒ गौर्वै॑॥७॥

अ॒स्यै शरी॑रं॒ गां वा॒व तौ तत्प॑र्यव॒दतां॒ या य॒ज्ञे दी॑यते॒ सा
प्रा॒णेन॑ दे॒वान् दा॑धार॒ यया॑ मनु॒ष्या जी॑वन्ति॒ सा व्या॑नेन॒
मनु॑ष्यान्॒ यां पि॒तृभ्यो॑ घ्नन्ति॒ साऽपा॑नेन॒ पि॒तृन् य ए॒वं
वेद॑ पशु॒मान् भ॑वत्यथ॒ वै तामुपा॑ह॒ इति॒ होवाच॒ या प्र॒जाः
प्र॒भव॑न्तीः प्र॒त्याभ॑व॒तीत्य॑न्नं॒ वा अ॑स्यै॒ तत्॥८॥

उपा॑ह॒था इति॒ होवा॒चौष॑धयो॒ वा अ॑स्या॒ अन्न॑मोष॑धयो॒ वै
प्र॒जाः प्र॒भव॑न्तीः प्र॒त्या भ॑वन्ति॒ य ए॒वं वेदा॑न्ना॒दो भ॑वत्यथ॒

वै तामुपा॑ह्व इति॑ होवाच॒ या प्र॒जाः परा॑भव॒न्तीरनु॑गृह्णाति॒
प्रत्या॑भव॒न्तीर्गृह्णातीति॑ प्रति॒ष्ठां वा अ॑स्यै तदुपा॑ह्वथा इति॑
होवाचे॒यं वा अ॑स्यै प्रति॒ष्ठा॥९॥

इ॒यं वै प्र॒जाः परा॑भव॒न्तीरनु॑गृह्णाति॒ प्रत्या॑भव॒न्तीर्गृह्णाति॒ य
ए॒वं वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑त्यथ॒ वै तामुपा॑ह्व इति॑ होवाच॒ यस्यै
नि॒क्रम॑णे घृ॒तं प्र॒जाः संजी॑व॒न्तीः पिब॑न्तीति॒ छिन॑त्ति सा न
छि॒न॒त्ती (३) इति॑ न छि॒न॒त्तीति॑ होवाच॒ प्र तु ज॑नय॒तीत्येष॑
वा इडा॒मुपा॑ह्वथा इति॑ होवाच॒ वृष्टि॑र्वा इडा॒ वृष्ट्यै॑ वै नि॒क्रम॑णे
घृ॒तं प्र॒जाः संजी॑व॒न्तीः पिब॑न्ति य ए॒वं वेद॑ प्रैव जा॑यतेऽन्ना॒दो
भव॑ति॥१०॥

गौर्वा अ॑स्यै तत् प्रति॒ष्ठाऽह्वा॑ इति॑ वि॒श्रुति॑श्च॥२॥ [२]

प॒रोक्षं॑ वा अ॒न्ये दे॒वा इज्य॑न्ते॑ प्र॒त्यक्ष॑म॒न्ये यद्य॑ज॒ते य ए॒व
दे॒वाः प॒रोक्ष॑मिज्यन्ते॒ ताने॒व तद्य॑जति॒ यद॑न्वाहार्य॑मा॒हर॑त्ये॒ते
वै दे॒वाः प्र॒त्यक्षं॑ यद् ब्रा॑ह्म॒णास्ता॑ने॒व तेन॑ प्रीणा॒त्यथो॑
दक्षि॑णै॒वास्यै॑षाऽथो॑ य॒ज्ञस्यै॒व छि॒द्रम॑पि॒ दधा॑ति॒ यद्वै य॒ज्ञस्यै॑
क्रू॒रं यद्वि॑लि॒ष्टं तद॑न्वाहार्ये॒ण॥११॥

अ॒न्वाह॑रति॒ तद॑न्वाहार्य॑स्यान्वाहार्य॒त्वं दे॒वदू॑ता वा

ए॒ते यदृ॒त्विजो॑ यद॒न्वाहार्य॑मा॒हर॑ति दे॒वदू॑ताने॒व प्री॑णाति
 प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ य॒ज्ञान् व्यादि॑शत् स रि॒रिचानो॑ऽमन्यत्
 स ए॒तम॑न्वाहार्यम॒भक्त॑मपश्यत् तमा॒त्मन्न॑धत्त स वा ए॒ष
 प्रा॑जाप॒त्यो यद॑न्वाहार्यो॑ यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ऽन्वाहार्य आ॒ह्रिय॑ते
 सा॒क्षादे॒व प्र॒जाप॑तिमृ॒ध्नोत्य॑परिमितो निरु॒प्योऽप॑रिमितः
 प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑तेः॥१२॥

आप्त्यै दे॒वा वै यद्य॒ज्ञेऽकु॑र्वत् तदसु॒रा अकु॑र्वत् ते दे॒वा ए॒तं
 प्रा॑जाप॒त्यम॑न्वाहार्यमपश्यन् तम॒न्वाह॑रन्त ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्
 परा॑सु॒रा यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ऽन्वाहार्य आ॒ह्रिय॑ते भव॑त्या॒त्मना॒
 परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवति य॒ज्ञेन॒ वा इ॒ष्टी प॒क्वेन॑ पू॒र्त्तिं यस्यै॒वं
 वि॒दुषो॑ऽन्वाहार्य आ॒ह्रिय॑ते स त्वे॒वेष्टा॑पू॒र्त्तिं प्र॒जाप॑तेर्भा॒गो-
 ऽसि॥१३॥

इत्या॑ह प्र॒जाप॑तिमे॒व भा॑ग॒धेये॑न् स॒मर्ध॑य॒त्यूर्ज॑स्वान्
 पय॑स्वानि॒त्याहो॑र्जमे॒वास्मि॑न् पयो॑ दधाति प्राणापा॒नौ मे॑
 पा॒हि स॒मान॑व्या॒नौ मे॑ पा॒हीत्या॑हाऽऽशिष॑मे॒वैता॒मा शा॒स्ते-
 ऽक्षि॑तोऽस्यक्षि॑त्यै त्वा॒ मा मे॑ क्षे॒ष्टा अ॒मुत्रा॒मुष्मि॑ल्लौक इत्या॑ह

क्षीयते वा अमुष्मिल्लोकेऽन्नमितः प्रदानः३ ह्यमुष्मिल्लोके
प्रजा उपजीवन्ति यदेवमभिमृशत्यक्षितिमेवैनं द्रमयति
नास्यामुष्मिल्लोकेऽन्नं क्षीयते॥१४॥

अन्वाहार्येण प्रजापतेरसि ह्यमुष्मिल्लोके पञ्चदश च॥३॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासमित्याह
बर्हिषा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् तेनैव प्रजाः सृजते
नराशंसस्याहं देवयज्यया पशुमान् भूयासमित्याह
नराशंसेन वै प्रजापतिः पशून्सृजत् तेनैव पशून्सृजते-
ऽग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां
गमेयमित्याहाऽऽयुरेवात्मन् धत्ते प्रति यज्ञेन तिष्ठति
दर्शपूर्णमासयोः॥१५॥

वै देवा उज्जितिमनूदजयन् दर्शपूर्णमासाभ्यामसुरानपानुदन्त
दर्शपूर्णमासयोरेव देवतानां यजमानं उज्जितिमनूजयति
दर्शपूर्णमासाभ्यां भ्रातृव्यानपे नुदते वाजवतीभ्यां व्यूहत्यन्नं
वै वाजोऽन्नमेवावरुन्धे द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यो वै यज्ञस्य द्वौ
दोहौ विद्वान् यजत उभयतः॥१६॥

एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्चैष वा अन्यो यज्ञस्य दोहः

इडा॑याम॒न्यो य॒रहि॑ होता॒ यज॑मानस्य॒ नाम॑ गृह्णी॒यात् तर्हि॑
 ब्रूया॑देमा अ॒ग्नन्ना॒शिषो॑ दोह॑कामा॒ इति॑ स॒स्तुता॑ ए॒व दे॒वता॑
 दुहे॑ऽथो॒ उभ॒यत॑ ए॒व य॒ज्ञं दुहे॑ पुरस्ता॑च्चोपरि॑ष्टाच्च॒ रोहि॑तेन
 त्वा॒ऽग्निर्दे॒वता॑ गमय॒त्वित्या॑हैते वै दे॒वाश्वाः॥१७॥

यज॑मानः प्रस्त॒रो यदे॒तैः प्र॑स्त॒रं प्र॒हर॑ति दे॒वाश्चै॒रेव
 यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कं ग॑मयति॒ वि ते॑ मु॒ञ्चामि॑ रश॒ना वि
 र॒श्मीनि॑त्याहैष वा अ॒ग्नेर्वि॑मो॒कस्तेनै॒वैनं॑ वि मु॒ञ्चति॑ विष्णोः॑
 शंयो॑र॒हं दे॒वय॒ज्यया॑ य॒ज्ञेन॑ प्रति॒ष्ठां ग॑मेय॒मित्या॑ह य॒ज्ञो वै
 विष्णु॑र्य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः प्र॒ति ति॑ष्ठति॒ सोम॑स्या॒हं दे॒वय॒ज्यया॑
 सुरे॒ताः॥१८॥

रेतो॑ धिषी॒येत्या॑ह सोमो॒ वै रेतो॑धास्तेनै॒व रेत॑ आ॒त्मन्
 धत्ते॑ त्वष्ट॑र॒हं दे॒वय॒ज्यया॑ पशू॒नां रू॒पं पु॑षेय॒मित्या॑ह
 त्वष्टा॒ वै प॑शू॒नां मि॑थु॒नानां॑ रू॒पकृ॑त्तेनै॒व प॑शू॒नां
 रू॒पमा॒त्मन् ध॑त्ते दे॒वानां॑ पत्नी॑र॒ग्निर्गृ॑हप॒तिर्य॒ज्ञस्य॑ मिथु॒नं
 तयो॑र॒हं दे॒वय॒ज्यया॑ मिथु॒नेन॑ प्र भू॒यास॑मि॒त्याहै॒तस्मा॑द्वै
 मिथु॒नात्प्र॒जाप॑तिर्मिथु॒नेन॑॥१९॥

प्राजा॑यत॒ तस्मा॑दे॒व यज॑मानो मिथु॒नेन॑ प्र जा॑यते वे॒दो-

ऽसि वित्तिरसि विदेयेत्याह वेदेन वै देवा असुराणां वित्तं
वेद्यमविन्दन्त तद्वेदस्य वेदत्वं यद्यद् भ्रातृव्यस्याभिध्यायेत्
तस्य नामं गृहीयात् तदेवास्य सर्वं वृद्धे घृतवन्तं कुलायिनः
रायस्पोषः सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनमित्याह प्र सहस्रं
पशूनां प्रोत्याऽस्य प्रजायां वाजी जायते य एवं वेद॥२०॥

दर्शपूर्णमासयोरुभयतो देवाश्चाः सुरेताः प्रजापतिर्मिथुनेनाऽऽप्रोत्यष्टौ च॥४॥—[४]

ध्रुवां वै रिच्यमानां यज्ञोऽनु रिच्यते यज्ञं यजमानो
यजमानं प्रजा ध्रुवामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं
यजमानो यजमानं प्रजा आ प्यायतां ध्रुवा घृतेनेत्याह
ध्रुवामेवाऽऽप्याययति तामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं
यजमानो यजमानं प्रजाः प्रजापतेर्विभान्नामं लोकस्तस्मिं
स्त्वा दधामि सह यजमानेनेति॥२१॥

आहायं वै प्रजापतेर्विभान्नामं लोकस्तस्मिन्नेवैनं
दधाति सह यजमानेन रिच्यत इव वा एतद्यद्यजते
यद्यजमानभागं प्राश्नात्यात्मानमेव प्रीणात्येतावान् वै यज्ञो
यावान् यजमानभागो यज्ञो यजमानो यद्यजमानभागं
प्राश्नाति यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयत्येतद्वै सूयवसः सोदकं

यद्वरुहिश्चाऽऽपश्चैतत् ॥ २२ ॥

यजमानस्याऽऽयतनं यद्वेदिर्यत् पूर्णपात्रमन्तर्वेदि
निनयति स्व एवाऽऽयतने सूयवसः सोदकं कुरुते
सदसि सन्मै भूया इत्याहाऽऽपो वै यज्ञ आपोऽमृतं
यज्ञमेवामृतमात्मन्धत्ते सर्वाणि वै भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपं
यन्ति प्राच्यां दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तामित्याहैष वै
दर्शपूर्णमासयोरवभृथः ॥ २३ ॥

यान्येवैनं भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपयन्ति तैरेव
सहावभृथमवैति विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननप-
ज्यमभ्यजयन् यद्विष्णुक्रमान् क्रमते विष्णुरेव भूत्वा
यजमानश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननपज्यमभि जयति विष्णोः
क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं
जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभिरेवेमाल्लोकान् यथापूर्वमभि
जयति ॥ २४ ॥

इत्येतदवभृथो दिशः सप्त च ॥ ५ ॥ [५]

अगन्म सुवः सुवर्गन्मेत्याह सुवर्गमेव लोकमेति
संदृशस्ते मा छित्सि यत्ते तपस्तस्मै ते मा वृक्षीत्याह

यथायजुरेवैतत् सुभूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मे
 धेहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते प्र वा एषो-
 ऽस्माल्लोकाच्च्यवते यः॥२५॥

विष्णुक्रमान् क्रमते सुवर्गाय हि लोकाय विष्णुक्रमाः
 क्रम्यन्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे विष्णुक्रमान्
 क्रमेत् य इमाल्लोकान् भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं
 लोकं प्रत्यवरोहेदित्येष वा अस्य लोकस्य प्रत्यवरोहो
 यदाहेदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो दिग्भ्योऽस्यै दिव इतीमानेव
 लोकान्भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहति
 सं॥२६॥

ज्योतिषाऽभूवमित्याहास्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यैन्द्रीमावृतम्
 इत्याहासौ वा आदित्य इन्द्रस्तस्यैवाऽऽवृतमनुं पर्यावर्तते
 दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनुं पर्यावर्तते तस्मादक्षिणो-
 ऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवाऽऽवृतमनुं
 पर्यावर्तते समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याहाऽऽशिषम्॥२७॥

एवैतामा शास्ते समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा
 ते अग्ने दीद्यासमित्याह यथायजुरेवैतद्वसुमान् यज्ञो

वसीयान् भूयासमित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते बहु वै
 गार्हपत्यस्यान्ते मिश्रमिव चर्यत आग्निपावमानीभ्यां
 गार्हपत्यमुप तिष्ठते पुनात्येवाग्निं पुनीत आत्मानं द्वाभ्यां
 प्रतिष्ठित्या अग्ने गृहपत इत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतच्छतं हिमा इत्याह शतं त्वा
 हेमन्तानिन्धिषीयेति वावैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवैनं
 करोति तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति
 ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात् तेजस्व्येवास्य ब्रह्मवर्चसी
 पुत्रो जायते तामाशिषमा शासेऽमुष्मै ज्योतिष्मतीमिति
 ब्रूयाद्यस्य पुत्रः॥२९॥

जातः स्यात् तेज एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति यो वै यज्ञं
 प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवति कस्त्वा युनक्ति स
 त्वा वि मुञ्चत्वित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवैनं युनक्ति
 प्रजापतिना वि मुञ्चति प्रतिष्ठित्या ईश्वरं वै व्रतमविसृष्टं
 प्रदहोऽग्ने व्रतपते व्रतमचारिषमित्याह व्रतमेव॥३०॥

वि सृजते शान्त्या अप्रदाहाय पराङ् वाव यज्ञ एति
 न नि वर्तते पुनर्यो वै यज्ञस्य पुनरालम्भं विद्वान् यजते

तम॒भि नि वर्त॑ते य॒ज्ञो ब॑भूव॒ स आ ब॑भूवेत्या॒हैष वै य॒ज्ञस्य॑
 पुन॒राल॒म्भस्तेनै॑वेन॒ पुन॒राल॑भ॒तेऽन॑वरुद्धा॒ वा ए॒तस्य॑ वि॒राड्य
 आहि॑ताग्निः सन्न॑स॒भः प॒शवः॑ खलु॒ वै ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ स॒भेष्वा
 प्राडु॒त्क्रम्य॑ ब्रूया॒द्गोमा॑ꣳ अ॒ग्नेऽवि॑माꣳ अ॒श्वी य॒ज्ञ इत्य॑व॒
 स॒भाꣳ रु॒न्धे प्र स॒हस्रं॑ प॒शूना॑प्रो॒त्यास्य॑ प्र॒जायां॑ वा॒जी
 जा॑यते॥ ३१॥

यः स मा॒शिषं॑ गृहप॒त इत्या॑ह॒ यस्य॑ पु॒त्रो व्र॑तमे॒व खलु॒ वै चतु॑र्विंशतिश्च॥६॥।[६]

दे॒वं स॒वितुः॑ प्र॒सु॒व य॒ज्ञं प्र॒सु॒व य॒ज्ञप॑तिं॒ भगा॑य दि॒व्यो
 ग॒न्ध॒र्वः। के॒त॒पूः के॒तं नः॑ पु॒नातु॑ वा॒चस्प॑ति॒र्वाच॑म॒द्य स्व॑दाति
 नः॥ इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्र॑घ्न॒स्त्वया॒ऽयं वृ॒त्रं व॑ध्यात्॥
 वाज॑स्य॒ नु प्र॑स॒वे मा॒तरं॑ म॒हीम॑दि॒तिं नाम॒ वच॑सा करामहे।
 यस्या॑मि॒दं वि॒श्वं भुव॑नमावि॒वेश॒ तस्यां॑ नो दे॒वः स॑वि॒ता धर्म॑
 सा॒विष॑त्॥ अ॒प्सु॥ ३२॥

अ॒न्तर॑मृ॒तम॑प्सु भै॒षज॑म॒पामु॑त प्रश॑स्ति॒ष्वश्वा॑ भवथ
 वा॒जिनः॑॥ वा॒युर्वा॑ त्वा॒ मनु॑र्वा त्वा गन्ध॒र्वाः स॒प्तवि॑ंशतिः।
 ते अ॒ग्ने अ॒श्वमा॑युञ्ज॒न्ते अ॑स्मिञ्ज॒वमा॑दधुः॥ अ॒पां न॑पादाशुहेम॒न्
 य ऊ॒र्मिः क॒कुद्भ्यान् प्र॑तू॒र्तिर्वा॒जसा॑त॒मस्तेना॑यं वाजꣳ सेत्॥

विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमस्यङ्कौ
 न्यङ्कावभितो रथं यौ ध्वान्तं वाताग्रमनु संचरन्तौ
 दूरेहेतिरिन्द्रियावाप्स्यतत्री ते नोऽग्नयः पप्रयः पारयन्तु॥ ३३॥

अप्सु न्यङ्कौ पञ्चदश च॥ ७॥ [७]

देवस्याह९ सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं
 जेषं देवस्याह९ सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता
 वर्षिष्ठं नाक९ रुहेयमिन्द्राय वाचं वदतेन्द्रं वाजं
 जापयतेन्द्रो वाजमजयित्। अश्वाजनि वाजिनि वाजेषु
 वाजिनीवत्यश्वा॥न्त्समत्सु वाजय॥ अर्वासि सप्तिरसि
 वाज्यसि वाजिनो वाजं धावत मरुतां प्रसवे जयत वि
 योजना मिमीध्वमध्वनः स्कन्नीत॥ ३४॥

काष्ठां गच्छत वाजंवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा
 अमृता ऋतज्ञाः॥ अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात
 पृथिभिर्देवयानैः॥ ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वन्तु
 वाजिनः॥ मितद्रवः सहस्रसा मेधसाता सनिष्यवः। महो
 ये रत्न९ समिथेषु जग्निरे शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु॥
 देवताता मितद्रवः स्वर्काः। जम्भयन्तोऽहिं वृक९ रक्षा९सि

सनै॑म्य॒स्मद्यु॑यवन् ॥ ३५ ॥

अ॒मी॒वाः॑ ॥ ए॒ष स्य॑ वा॒जी क्षि॑प॒णिं तु॑र॒ण्यति॑ ग्री॒वायां॑
ब॒द्धो अ॑पि॒क्ष आ॒सनि॑ । क्र॒तुं दधि॑क्रा अ॒नु सं॒तवी॑त्वत्
प॒थाम॑ङ्का॒स्यन्वा॒पनी॑फणत् ॥ उ॒त स्मा॑स्य॒ द्रव॑तस्तु॒रण्य॑तः
प॒र्णं न वे॑र॒नु वा॒ति प्र॒ग॒र्धिनः॑ । श्ये॒नस्ये॑व ध्रज॑तो अङ्क॑सं
परि॑ दधि॒क्राव्णः॑ स॒होर्जा॑ तरि॒त्रतः॑ ॥ आ मा॒ वाज॑स्य
प्रस॒वो ज॑ग॒म्या॒दा द्या॒वापृ॑थि॒वी वि॒श्वश॑म्भू । आ मा॑ ग॒न्तां
पि॒तरा॑ ॥ ३६ ॥

मा॒तरा॒ चाऽऽमा॒ सोमो॑ अमृ॒तत्वाय॑ ग॒म्यात् ॥
वाजि॑नो वाजजि॒तो वाज॑स्रि॒ष्यन्तो॒ वाजं॑ जे॒ष्यन्तो॒
बृह॑स्पते॒र्भा॒गम॑व जिघ्र॒त वाजि॑नो वाजजि॒तो वाज॑स्रि
ससृ॒वासो॒ वाजं॑ जि॒गि॒वासो॒ बृह॑स्पते॒र्भा॒गे नि मृ॑द्वमि॒यं
वः सा स॒त्या सं॒धाऽभू॑द्यामि॒न्द्रेण॑ स॒मध॑ध्व॒मजी॑जिप॒त
व॒नस्प॑तय॒ इन्द्रं॑ वाजं॒ विमु॑च्यध्वम् ॥ ३७ ॥

स्क॒न्नीत॑ यु॒यव॑न्पि॒तरा॒ द्विच॑त्वारि॒शच्च॑ ॥ ८ ॥

क्ष॒त्रस्यो॒ल्ब॑मसि क्ष॒त्रस्य॑ योनि॒रसि॑ जा॒य ए॒हि सु॒वो
रोहा॑व॒ रोहा॑व॒ हि सु॒व॒र॒हं ना॑वु॒भयोः॑ सु॒वो रो॑क्ष्यामि॒ वाजं॑श्च

प्रस॒वश्चा॑पि॒जश्च॑ क्रतु॑श्च सु॒वश्च॑ मूर्धा च॒ व्यश्नि॑यश्चाऽ-
ऽन्त्याय॑नश्चान्त्य॑श्च भौ॒वनश्च॑ भु॒वन॑श्चाधि॒पतिश्च॑। आयु॑र्य॒ज्ञेन॑
कल्प॑तां प्रा॒णो य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तामपा॒नः॥३८॥

य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां व्या॒नो य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां चक्षु॑र्य॒ज्ञेन॑
कल्प॑तां३ श्रो॒त्रं य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां मनो॑ य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां
वा॒ग्य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तामा॒त्मा य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां य॒ज्ञो य॒ज्ञेन॑
कल्प॑तां५ सु॒वर्दे॒वां५ अ॒गन्मा॑मृता॑ अभू॒म प्र॒जाप॑तेः प्र॒जा
अ॒भू॒म स॒म॒हं प्र॒जया॑ सं मया॑ प्र॒जा स॒म॒हं५ रा॒यस्पोषे॑ण
सं मया॑ रा॒यस्पोषो॑ऽन्नाय॑ त्वाऽन्ना॒द्याय॑ त्वा वा॒जाय॑ त्वा
वा॒जजि॑त्यायै॑ त्वाऽमृ॑तमसि॒ पुष्टि॑रसि प्र॒जन॑नमसि॥३९॥

अ॒पा॒नो वा॒जाय॑ नव॑ च॥९॥ [९]

वा॒जस्ये॑मं प्र॒स॒वः सु॑षु॒वे अ॒ग्रे सो॒मं५ रा॒जा॒न॒मोष॑धीष्व॒प्सु।
ता अ॒स्मभ्यं॑ मधु॑मतीर्भवन्तु व॒यं५ रा॒ष्ट्रे जा॑ग्रियाम॒ पुरोहि॑ताः॥
वा॒जस्ये॑दं प्र॒स॒व आ ब॑भू॒वे॒मा च॒ विश्वा॑ भु॒वनानि॑ स॒र्वतः॑।
स वि॒राजं॑ पर्येति प्र॒जान॑न् प्र॒जां पुष्टि॑ व॒र्धय॑मानो अ॒स्मे॥
वा॒जस्ये॑मां प्र॒स॒वः शि॑श्रिये दि॒वमि॑मा च॒ विश्वा॑ भु॒वनानि॑
स॒म्राट्। अ॒दित्स॑न्तं दा॒पय॑तु प्र॒जान॑न् र॒यिं॥४०॥

च नः सर्ववीरां नि यच्छतु॥ अग्ने अच्छा वदेह नः प्रति
नः सुमना भव। प्र णो यच्छ भुवस्पते धनदा असि नस्त्वम्॥
प्र णो यच्छत्वयमा प्र भगुः प्र बृहस्पतिः। प्र देवाः प्रोत
सूनृता प्र वाग्देवी ददातु नः॥ अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय
चोदय। वाचं विष्णुं सरस्वतीं सवितारम्॥ ४१॥

च वाजिनम्॥ सोमं राजानं वरुणमग्निमन्वारभामहे।
आदित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम्॥ देवस्य त्वा
सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां सरस्वत्यै
वाचो यन्तुर्यत्रेणाग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीन्द्रस्य
बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामि॥ ४२॥

रयिं सवितारं षट्त्रिंशच्च॥ 10॥ [१०]

अग्निरेकाक्षरेण वाचमुदजयदश्विनौ द्व्यक्षरेण प्राणापानावुदज
विष्णुर्यक्षरेण त्रील्लोकानुदजयत् सोमश्चतुरक्षरेण चतुष्पदः
पशूनुदजयत् पूषा पञ्चाक्षरेण पङ्क्तिमुदजयद्धाता षडक्षरेण
षडृतूनुदजयन्मरुतः सप्ताक्षरेण सप्तपदां शक्ररीमुदजयन्
बृहस्पतिरष्टाक्षरेण गायत्रीमुदजयन्मित्रो नवाक्षरेण त्रिवृतं
स्तोममुदजयत्॥ ४३॥

वरुणो दशाक्षरेण विराजमुदजयदिन्द्र एकादशाक्षरेण
 त्रिष्टुभमुदजयद् विश्वे देवा द्वादशाक्षरेण जगतीमुदजयन्
 वसवस्त्रयोदशाक्षरेण त्रयोदशः स्तोममुदजयन् रुद्राश्चतुर्दशाक्षरे
 चतुर्दशः स्तोममुदजयन्नादित्याः पञ्चदशाक्षरेण पञ्चदशः
 स्तोममुदजयन्नादितिष्योडशाक्षरेण षोडशः स्तोममुदजयत्
 प्रजापतिः सप्तदशाक्षरेण सप्तदशः स्तोममुदजयत्॥४४॥

अजयत् षट्त्वारिंशच्च॥११॥ [११]

उपयामगृहीतोऽसि नृषदं त्वा द्रुषदं भुवनसदमिन्द्राय
 जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वोपयामगृहीतो-
 ऽस्यप्सुषदं त्वा घृतसदं व्योमसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष
 ते योनिरिन्द्राय त्वोपयामगृहीतोऽसि पृथिविषदं त्वा-
 ऽन्तरिक्षसदं नाकसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय
 त्वा॥ ये ग्रहाः पञ्चजनीना येषां तिस्रः परमजाः। दैव्यः
 कोशः॥४५॥

समुज्जितः। तेषां विशिप्रियाणामिषमूर्जः समग्रभीमेष
 ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अपाः रसमुद्वयसः सूर्यरश्मिः
 समाभृतम्। अपाः रसस्य यो रसस्तं वो गृह्णाम्युत्तममेष

ते॒ योनि॒रिन्द्रा॑य॒ त्वा॥ अ॒या वि॒ष्टा ज॒नय॑न्कर्व॒राणि॒ स हि
घृ॒णि॒रु॒र्वरा॑य॒ गा॒तुः। स प्र॒त्युदै॑द्ध॒रुणो॒ मध्वो॒ अग्र॑ः॒ स्वाया॑
यत्त॒नुवा॑ त॒नूमै॑रयत। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि प्र॒जाप॑तये॒ त्वा
जुष्टं॑ गृ॒ह्णाम्ये॒ष ते॒ योनिः॑ प्र॒जाप॑तये॒ त्वा॥४६॥

कोशस्तनुवां त्रयोदश च॥१२॥ [१२]

अन्व॒ह मा॒सा अ॒न्वि॒द्वना॒न्यन्वोष॑धी॒रनु॒ पर्व॑तासः।
अ॒न्वि॒न्द्रः॒ रोद॑सी वावशा॒ने अ॒न्वापो॑ अजि॒हत॒ जाय॑मानम्॥
अनु॑ ते दा॒यि म॒ह इ॒न्द्रि॒याय॑ स॒त्रा ते॒ विश्व॑मनु॒ वृत्र॑हत्ये॒।
अनु॑ क्ष॒त्रम॒नु स॒हो यज॑त्रेन्द्र॒ देवे॑भि॒रनु॑ ते नृ॒षह्ये॑॥
इ॒न्द्रा॒णीमा॒सु ना॑रि॒षु सु॒पत्नी॑म॒हम॑श्रवम्। न ह्य॒स्या अ॒परं
च॒न ज॒रसा॑॥४७॥

मर॑ते॒ पतिः॑॥ नाहमिन्द्रा॒णि रा॒रण॒ सख्यु॑र्वृषाक॒पेर् ऋ॒ते।
यस्ये॒दम॒प्यः॒ ह॒विः प्रि॒यं दे॒वेषु॑ गच्छ॑ति॥ यो जा॒त ए॒व प्र॑थ॒मो
मन॑स्वान् दे॒वो दे॒वान् क्र॑तु॒ना प॑र्यभूषत्। यस्य॒ शुष्मा॑द्रोद॒सी
अभ्य॑सेतां नृ॒म्णस्य॑ म॒हा स ज॑नास॒ इन्द्रः॑॥ आ ते॑ म॒ह
इ॒न्द्रो॒त्युग्र॑ सम॒न्यवो॒ यत् स॒मर॑न्त॒ सेनाः॑। पता॑ति दि॒द्युन्न॑र्यस्य
बा॒हुवो॑र्मा ते॑॥४८॥

मनो विष्वद्वियग्विचारीत्॥ मा नो मर्धोरा भरा दद्धि तन्नः
 प्र दाशुषे दातवे भूरि यत् ते। नव्ये देष्णे शस्ते अस्मिन् ते
 उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः॥ आ तू भर माकिरेतत्
 परिष्ठाद्विद्वा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम्। इन्द्र यत् ते माहिंनं
 दत्रमस्त्यस्मभ्यं तद्धर्यश्व॥४९॥

प्र यन्धि॥ प्रदातारः हवामह इन्द्रमा हविषा वयम्। उभा
 हि हस्ता वसुना पृणस्वाऽऽप्र यच्छ दक्षिणादोत सव्यात्॥
 प्रदाता वज्री वृषभस्तुराषादुष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा।
 अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्याथा भव यजमानाय शं योः॥
 इन्द्रः सुत्रामा स्ववाः अवोभिः सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः।
 बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य॥५०॥

पतयः स्याम॥ तस्य वयः सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे
 सौमनसे स्याम। स सुत्रामा स्ववाः इन्द्रो अस्मे आराच्चिद्वेषः
 सनुतर्युयोतु॥ रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः।
 क्षुमन्तो याभिर्मदेम॥ प्रो ष्वस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत।
 अभीके चिदु लोककृत् सङ्गे समत्सु वृत्रहा। अस्माकं बोधि
 चोदिता नभन्तामन्यकेषाम्। ज्याका अधि धन्वसु॥५१॥

ज॒रसा॒ मा ते॑ ह॒र्यश्च॑ सु॒वीर्य॑स्या॒ध्येकं॑ च॥13॥ [१३]